

Szejna, Małgorzata

"Piotr Skarga", Janusz Tazbir, Warszawa 1978 : [recenzja]

Przegląd Historyczny 70/3, 590-591

1979

Artykuł umieszczony jest w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych, tworzonej przez Muzeum Historii Polski w Warszawie w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego.

Artykuł został opracowany do udostępnienia w Internecie dzięki wsparciu Ministerstwa Nauki i Szkolnictwa Wyższego w ramach dofinansowania działalności upowszechniającej naukę.

„Vilem z Rožemberka i Jan Zamoyski” (tłum. z czeskiego) oraz „Bałtycka opozycja Mazarina i wywołana przez nią opozycja we Francji (1655—1656)” (tłum. z francuskiego). Wyboru dokonano kompetentnie i starannie; umożliwia on zapoznanie się z najbardziej interesującymi osiągnięciami badawczymi i pisarskimi Sobieskiego. Włączenie „Trybuna” do tego tomu usprawiedliwia to, że edycja londyńska jest w kraju trudno dostępna, a także że ciężko sobie wyobrazić pisma Sobieskiego bez tej książki. Szkoda, że pominięto rozprawy „Polska i hugonoci po nocy św. Bartłomieja”, „Henryk IV wobec Polski i Szwecji”, „Zółkiewski na Kremlu”, których ponowną edycję postulował już Halecki.

Zapytać wypada, czy tu — jak zresztą w całej serii — nie należałoby dokonywać gruntowniejszej analizy prezentowanych prac, pod kątem ich aktualnego miejsca w historiografii. Problem ten jest różnorako traktowany w tomach należących do serii. Jeśli zaś ma ona służyć nie tylko profesjonalistom, a także studentom i szerszym kręgom czytelniczym należy chyba szczegółowiej objaśniać, co ostało się z ustaleń i tez prezentowanego autora, a co zostało odrzucone, jakich retuszów czy odmiennych objaśnień dokonały kolejne badania, w jakim kierunku zdążyła współczesna historiografia. Idealem byłby komentarz w jaki A. Gieysztor zaopatrzył trzecie wydanie „Szkiców historycznych XI w.” T. Wojciechowskiego (Warszawa 1951). Sugerować można wprowadzenie odrębnego komentarza na końcu każdego ze szkiców.

Tak się złożyło, że pisma Sobieskiego ukazały się krótko po książce H. Barycza („Historyk gniewny i niepokorny. Rzecz o Wacławie Sobieskim”, Kraków 1978), której S. Grzybowski nie mógł niestety wykorzystać. Barycz miał dostęp do archiwum rodziny Sobieskich. Warto więc skonfrontować rozprawę Grzybowskiego zawartą w niniejszym tomie, poświęconą sylwetce i dorobkowi Sobieskiego z książką Barycza. Nie idzie tylko o drobne różnice w biografii Sobieskiego jakie tu i tam można napotkać, np. rzekome związki z rodziną króla Jana, czy też o pominięcie przez Grzybowskiego niektórych prac autora „Trybuna”: w Uniwersytecie Ludowym (1900), akcji plebiscytowej na Śląsku (styczeń 1921), ale przede wszystkim o określenie cech charakterologicznych, ocenę jego historiozofii i postawy politycznej: miejsce w Stronnictwie Narodowo-Demokratycznym.

R. K.

Janusz Tazbir, *Piotr Skarga*, „Wiedza Powszechna”, Warszawa 1978, s. 344.

W 1962 r. ukazała się w serii wydawniczej „Światowid” krótka biografia Skargi pióra J. Tazbira. Obecnie otrzymaliśmy kolejną pracę tego samego autora poświęconą kaznodziei królewskiemu i jednemu z najwybitniejszych przedstawicieli polskiej kontrreformacji.

Książka, wydana w serii monografii historycznych, nie stanowi poszerzonej czy zmodyfikowanej wersji biografii sprzed kilkunastu lat. Przedmiotem zainteresowań J. Tazbira jest tym razem w równym stopniu sam Skarga, jak i cała epoka, w której żył i działał. Autor chciał przede wszystkim znaleźć odpowiedź na pytanie, w jaki sposób działalność Skargi przyczyniła się do sukcesów i porażek Kościoła walczącego w Rzeczypospolitej. Intensywnie rozwijające się w ostatnich latach badania nad kontrreformacją pozwalają, zdaniem J. Tazbira, na nowo naświetlić wiele istotnych momentów w dziejach polskiego katolicyzmu potrydenckiego. Kolejne życie Skargi są więc swego rodzaju pretekstem do rozważań o znaczeniu ogólniejszym, skupionych wokół problemów politycznego i kulturalnego życia Rzeczypospolitej drugiej połowy XVI i początków XVII w. I tak w rozdziale poświęconym początkom kariery Skargi w zakonie jezuitów znaleźć można wiele uwag

o roli tego zgromadzenia na ziemiach polskich; fragmenty omawiające działalność kaznodziei na dworze królewskim pokazują jednocześnie stosunki tam panujące, walkę stronnictw politycznych itd.

Bardzo interesujące wydają się rozdziały poświęcone pisarstwu Skargi — „Zywotom Świętych”, „Kazaniom sejmowym”, a zwłaszcza publicystyce, która nie doczekała się do chwili obecnej staranniejszego opracowania. Właśnie w utworach pisanych pod naciskiem aktualnej sytuacji, we wszelkiego rodzaju rozprawkach i polemikach z przeciwnikami ideowymi najpełniej odbiła się, zdaniem J. Tazbira, współczesna Skardze epoka a także osobowość samego autora.

Niewątpliwą zaletą prezentowanej książki jest troska o obiektywizm, rezygnacja z prób przyznania racji jednej z walczących stron; obóz katolicki i reformacyjny potraktowane zostały jako równorzędni partnerzy w wielkiej rozgrywce o oblicze wyznaniowe Rzeczypospolitej.

M. Sz.

Michel Richard, *Życie codzienne hugonotów od edyktu nantejskiego do Rewolucji Francuskiej*, PIW, Warszawa 1978, s. 199.

Książka Richarda przybliży czytelnikowi polskiemu mało znane dotychczas a jakże frapujące dzieje francuskiego kalwinizmu. Autor rozpoczyna swój wykład z chwilą wejścia w życie postanowień edyktu nantejskiego (1598), gwarantującego hugonotom odrębny status w ramach społeczności katolickiej Francji. Przedstawia zasady organizacji i założenia doktrynalne kościoła protestanckiego, pokazuje w jaki sposób kształtowały one życie religijne i świeckie wyznawców. Autor uważa, że protestancką część społeczeństwa francuskiego dzieli nie tyle bariery stanowe ile stopień zamożności i poziom życia jej członków. Na szczycie hierarchii społecznej hugonotów znajdowała się grupa bardzo bogatej szlachty dworskiej (związanej przede wszystkim z dworem królewskim) i wielka finansjera, rekrutująca się spośród patrycjatu miejskiego. Średni szczebel zajmowali mieszcianie i niezamożna szlachta wiejska. Doły hierarchii reprezentowali ubodzy mieszcianie i szlachcice, skupieni w różnych grupach zawodowych, występujący jako żołnierze, marynarze, rzemieślnicy. Posługując się licznymi przykładami, opisując losy wielu jednostek i rodzin, kreśli autor obraz życia codziennego, zajmuje się poziomem egzystencji, typowymi zajęciami oraz działalnością każdej z tych grup. Jednocześnie ukazuje narastający proces ograniczania swobody kultu (m.in. likwidowanie tzw. „miejsc bezpieczeństwa”, zborów, utrudnianie praktyk religijnych), którego ukoronowaniem było odwołanie edyktu nantejskiego (1685). Jawne odtąd prześladowanie kalwinów wywołało ich masową emigrację z terenów Francji. Ci, którzy pozostali w kraju, podlegali różnym represjom. Uniemożliwiano im swobodne wykonywanie zawodu, konfiskowano majątki, opornych zsyłano na galery.

Owe dwa podokresy w dziejach kalwinizmu francuskiego stanowiły o dwóch sposobach jego istnienia. W pierwszym byli mniejszością uznawaną, w drugim — prześladowaną. Zmianę sytuacji przyniosła dopiero Rewolucja Francuska.

M. S.

Antoni Mączak, *Życie codzienne w podróżach po Europie w XVI i w XVII w.*, PIW, Warszawa 1978, s. 386.

„Fynesowi Morysonowi, podróżnikowi i gentlemanowi” zadedykował swoją książkę Antoni Mączak. Lektura dzienników podróży tego siedemnastowiecznego angielskiego globtrotera zapoczątkowała badania nad realiami podróży w XVI